

«Український зоолог, ембріолог і ботанік» – до 170-річниці від дня народження М. Ф. Кащенко (1855-1935), професора, доктора зоології.

2025

Микола Феофанович Кащенко

(нар. 25 квітня (7 травня) 1855, Веселе — 29 березня 1935, Київ) – український зоолог, ембріолог і ботанік, один з організаторів і перших 12 академіків Української академії наук (нині НАН України) (1918), професор (1888), доктор медицини (1884), доктор зоології (1891).

Очільник перших зоологічних досліджень в УАН, голова Комітету вивчення фауни УАН (1919), організатор і перший директор Зоологічного музею ВУАН (1919-1926).

Описав 6 нових видів ссавців та 3 нових види риб, які залишаються визнаними.

Старший брат письменника Адріана Кащенка.

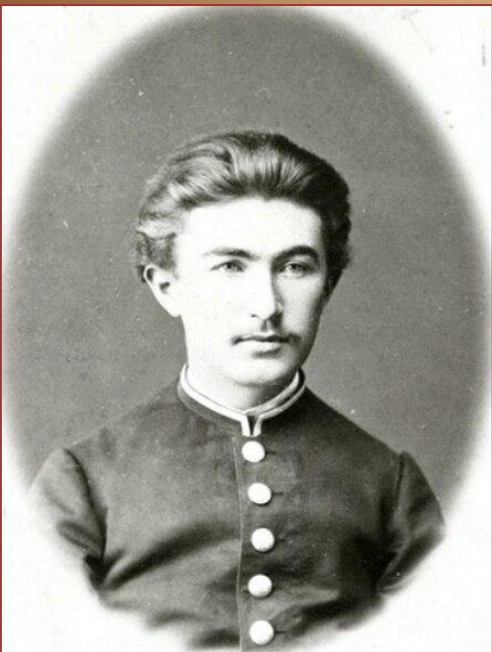
Біографія

Микола Кащенко народився 25 квітня (7 травня) 1855 року в поміщицькому селищі Веселе Олександрівського повіту Катеринославської губернії, яке належало його батькам (зараз село Веселівське Запорізької області).

У 1875 році закінчив зі срібною медаллю Катеринославську чоловічу гімназію (зараз м. Дніпро).

Після закінчення гімназії, вступив на медичний факультет Московського університету, де навчався протягом 1875—1876 років, але не закінчив його через скрутне фінансове становище батьків і перевівся на медичний факультет Харківського університету, який закінчив у 1880 році й був «удостоєний ступеня лікаря та звання повітового лікаря».

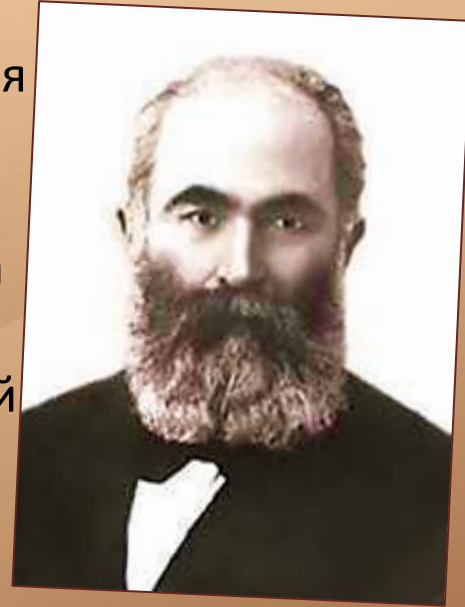
Учень професорів А. П. Богданова та З. І. Стрельцова, талановитий юнак вже зі студентської лави займається науковими дослідженнями. У рік закінчення вишу виходить його перша наукова друкована праця. За пропозицією управляючого Харківським навчальним округом за № 3650 від 12 червня 1881 року молодий вчений наполегливо працює в ембріологічному кабінеті університету. І вже майже через рік, 8 квітня, його залишають як професорського стипендіата.

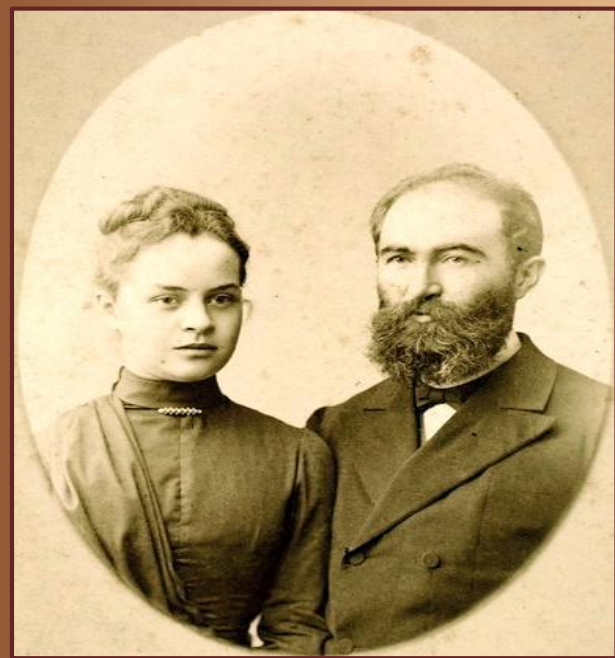

Микола Кащенко –
випусник
Катеринославської
гімназії, 1875 р.

У цей час він працює над докторською дисертацією при кафедрі порівняльної анатомії, вивчає будову людської нематоди, відкриває і описує нову частину в її будові. Тема його дисертації — «Епітелій людського хоріону та роль його у гістогенезі посліду». Прилюдний захист дисертації відбувається 30 квітня 1884 року, і він отримує диплом № 506 на звання доктора медицини. Радою вишу також затверджується це звання. В архіві зберігається власноручний автограф Кащенко «Curriculum vitae», де він зазначає: «Одержав ранг доктора медицини та стан приват-доцента порівняльної анатомії, яку й читав два роки».

З 1886 року Кащенко, перебуваючи у закордонному відрядженні в Німеччині та Італії, слухав лекції, працює у лабораторіях ембріолога Вільгельма Гіса, анатома Вільгельма Вальдеєра, біологів Ернста Геккеля, Оскара Гертвіга. 17 листопада 1888 року за № 16869 Кащенко призначається екстраординарним професором імператорського Томського університету по кафедрі зоології, порівняльної анатомії та фізіології.

Микола Кащенко з дружиною
Ольгою Миколаївною, 1880-ті рр.

Ольга Миколаївна з дітьми 1902 р.

У 1889 році Кащенко приїздить з дружиною Ольгою Миколаївною до Томська і стає до роботи на кафедрі зоології та порівняльної анатомії, яка мала лише одного професора (у той час як на медичному факультеті їх було вже вісім). Кащенко поринає у проблеми вивчення флори і фауни Сибіру, і це стає перебігом його долі. Тут він засновує акліматизаційний сад, виїздить в експедиції до Алтаю на Барабинські озера, друкує десятки наукових праць.

З 1912 року Кащенко переїздить з Томська до Києва з великою родиною і стає киянином. За станом здоров'я клімат Сибіру був для нього згубним, а тут він на другий рік піднімається з візка і починає сам ходити. Він працює у Київському політехнічному інституті, виступає з публічними лекціями у Київському товаристві сприяння початковій освіті з проблеми «Смерть та довголіття. Сучасна розробка питання про смерть».

Дослідження

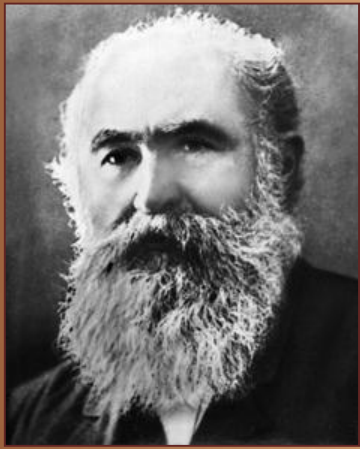
В дослідженнях Миколи Кащенка чітко вирізняються три періоди: харківський (1880—1888), томський (1889—1912) та київський (1912—1935).

Кащенко навчався в Харківському університеті на медика, після чого працював у цьому закладі під керівництвом З. С. Стрільцова, займаючись ембріологією, досліджуючи як тварин, так і людину. Тільки в цей період дослідник активно публікувався німецькою мовою в німецьких журналах.

Переїхавши до Томську та очоливши кафедру зоології Кащенко різко змінив напрямок наукової діяльності на класичний зоологічний. Брав участь у наукових експедиціях до Алтаю та південним Сибіром.

Опрацьовував зоологічні колекції, як зібрані особисто, так і з експедицій інших дослідників. Вивчав переважно ссавців, рептилій, амфібій та риб.

Описав значну кількість нових видів, підвидів, родів і підродів, з яких принаймні 9 видів, 4 підвиди, 2 роди і 1 підрід залишаються визнаними. У Києві Кащенко майже не займався зоологічними дослідженнями, хоча займався їх організацією та керував роботою інших зоологів в Українській академії наук. Натомість основним напрямком наукової роботи дослідника в цей період був його Акліматизаційний сад, а публікації мали переважно ботанічне спрямування.

Микола Кащенко в останні роки життя

У Києві вчений спілкується з В. О. Караваєвим, вони разом створюють у місті зоологічний музей; Кащенко стає його директором і до 1927 року перебуває на цій посаді. Займаючись акліматизацією рослин у своїх чотирьох Київських розплідниках, які мали площу близько 12 га, Кащенко, як правило, вирощував і лікарські рослини. Він стає знаним фахівцем у цій сфері лікарської діяльності, вивчає вплив деяких народних засобів на організм при різних хворобах, а також методи застосування та дозування різних лікарських трав.

Кащенко працює на стику двох наук — медицини та біології. 6 липня 1918 року був запрошений взяти участь у роботі Комісії з утворення Української академії наук і приймав активну участь в організаційному процесі. В день створення Академії, 14 листопада 1918 року, за Наказом гетьмана Павла Скоропадського, призначений академіком Української академії наук, в числі перших 12 дійсних членів.

Є дані, що академік Кащенко співпрацював з лабораторією фізіології професора В. Ю. Чаговця, читав студентам-медикам курс лікарських рослин, а також проводив екскурсії до саду.

Заповітом Кащенка-лікаря була його мрія, щоб медицина майбутнього не просто лікувала запущені хвороби, а запобігала їм, попереджала, нищила хворобу на самому її початку.

Академік Микола Феофанович Кащенко помер у Києві 29 березня 1935 року від крововиливу у мозок. Похований на Лук'янівському цвинтарі.

Могила Миколи Кащенка і його дружини

**Микола Кащенко з працівниками Київського Акліматизаційного саду,
вересень 1926 р. (другий зліва)**

Вшанування пам'яті

На честь дослідника названо вид бабака *Marmota kastschenkoi* Stroganov & Yudin, 1956, оскільки в своїй праці він згадував кілька черепів цього виду, вважаючи що вони належать до описаного ним бабака сірого.

У Києві на честь нього названа вулиця.

Література:

Чувікіна Н. В. **Кащенко Микола Феофанович** / Н. В. Чувікіна, В. В. Кваша // **Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / редкол.: І. М. Дзюба [та ін.]**. – Київ : Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2012. – Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-11506>

Кащенко Микола Феофанович

КАЩЕНКО Микола Феофанович (25. 04(07. 05). 1855, х. Веселий Олександрів. пов. Катериносл. губ., нині Вільнян. р-ну Запоріз. обл. – 29. 03. 1935, Київ) – зоолог, ембріолог, вчений-селекціонер у галузі рослинництва. Брат Адріана, батько Марії Кащенко. Доктор медицини (1884), зоології (1891), професор (1888), академік ВУАН (1919). Навч. у Моск. університеті (1875–76), закін. Харків. університет (1880), де був залиш. для підготовки до професор. звання. Працював 1884–86 приват-доцент кафедри порівнял. анатомії; водночас 1884–86 земської повивал. школи. 1886–88 перебував у дійс. чл. Міжнар. анатом. товариства. 1888–89 від 1891 – ординар. професор кафедри зоології та директор Зоол. музею, якому передав власну колекцію тварин. 1895 заснував і очолював зоол. музей у Томському краї. 1895 якого організував серію публіч. лекцій з пр. зоології Київ. політех. інституту; 1913–35 – директор ботан. саду НАНУ). 1919–26 –

Кащенко Микола Феофанович

зоолог

Дата народження:

7 трав. 1855

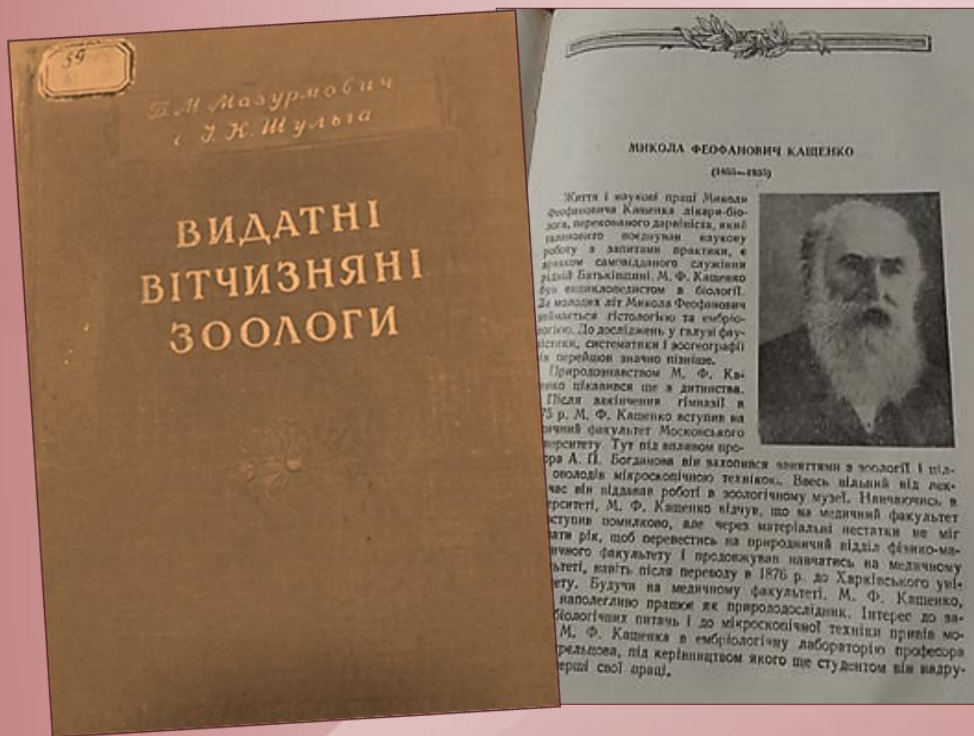
Дата смерті: 29 берез. 1935

Береговий П. М. Микола Феофанович Кащенко / П. М. Береговий // Видатні вітчизняні ботаніки / П. М. Береговий, М. А. Лагутіна. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ, 1969. – С. 91-96.

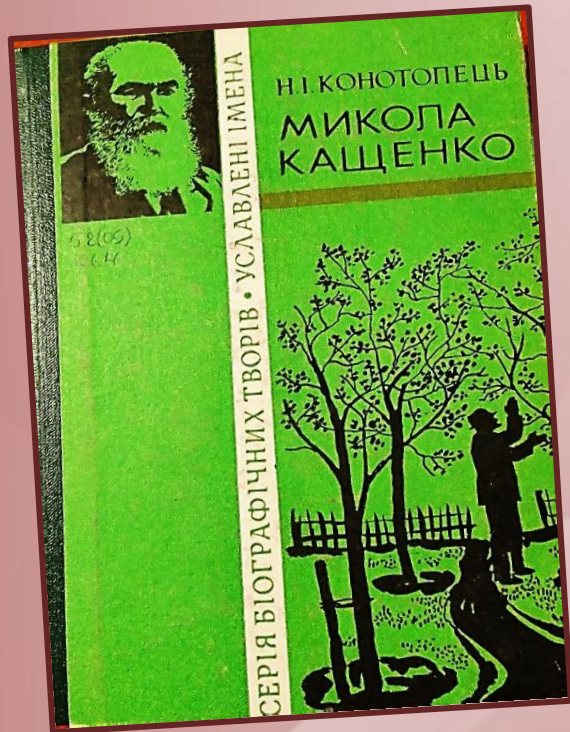
Автори книги розповідають про діяльність видатних вітчизняних ботаніків, а також висвітлюють все нове та цінне, що внесли вони в науку. Ці короткі нариси є в основному узагальненням опублікованих матеріалів про видатних учених-біологів.

Мазурмович Б. М. Микола Феофанович Кащенко / Б. М. Мазурмович // Видатні вітчизняні зоологи / Б. М. Мазурмович, І. К. Шульга. – Київ, 1953. – С. 109-112.

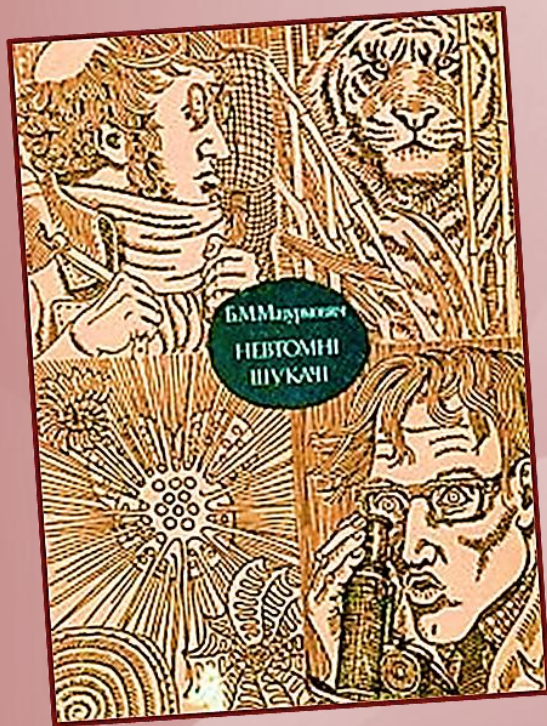
У книзі розповідається про видатних вітчизняних зоологів.

Конотопець Н. І. Микола Кащенко : біогр. повість / Н. І. Конотопець. – Київ : Молодь, 1980. – 232 с. – (Серія біографічних творів "Уславлені імена" ; вип. 42).

Повість присвячено видатному біологу, який працював у галузі ембріології, зоології та акліматизації культурних рослин, академіку АН України Миколі Феофановичу Кащенку.

Мазурмович Б. М. Дослідник тварин і творець нових форм рослин /
Б. М. Мазурмович // Невтомні шукачі : [наук.-попул. посіб.] /
Б. М. Мазурмович. – Київ, 1975. – С. 52-56.

Книга розповідає про життя і наукову діяльність прогресивних представників дожовтневого періоду в розвитку вітчизняної зоології і про усталених вчених-зоологів, імена яких є гордістю вітчизняної і світової науки.

Віртуальну виставку підготувала бібліотекар природничого факультету Бурчинська А. В. Кількість джерел: 6.